

जगद्गुरु रामानन्दाचार्य राजस्थान संस्कृत विश्वविद्यालय,
मदारु, भांकिरोटा, जयपुर 302026, Ph. 0141-5132022
अनुसन्धान-केन्द्र

www.jrrsanskrituniversity.ac.in email-jrrsu@yahoo.com

षण्मासिक शोध पाठ्यक्रम { विद्यावारिधि (पीएच.डी.) हेतु }
SEMESTER RESERCH COURSE-WORK {FOR VIDYAVARIDHI (Ph.D.)}

(SYLLABUS ONLY FOR EDUCATION STUDENTS)

प्रथम-पत्रम् / Paper-I

अनुसन्धानपद्धति: / Research Methodology

Educational Research Methodology

Max. Marks-100

1. EDUCATIONAL RESEARCH-

1. Meaning and scope of Educational research.
2. Classification of Educational Research
3. a.) fundamental. B.) Applied . C.) Action research

2. Research in Education: Need and Methods.

3. Survey of Educational Research with special reference to sanskrit pedagogy

4. Research Process

Selection of Topic (Problem) Triterion

5. Collection of data and Topic of Research.

6. Analysis and interpretation of data.

- 1.) Data from primary and secondary source, description of historical research
- 2.) Sampling procedure. Administration of Tools.

7. Writing Research Report-

1. Structure 2. Formate 3. Footnotes 4. Citing of reference works as per standard method.

8. Evaluation of Research Report.

REFERENCE BOOKS

*AS. Per. M.ED. course syllabus.

(SYLLABUS ONLY FOR EDUCATION STUDENTS)

द्वितीय-पत्रम् / Paper- II

हस्तलेखशास्त्रम्/ Manuscriptology

Max. Marks-100

UNIT-1. मातृका- लेखन- लेखनोपयुक्तानि वस्तूनि-

1. मातृकाः- मातृकाणां वैविध्यम्- तालपत्रम्-तल्लक्षणम्- श्रीतालपत्रम्- खरतालपत्रम्-तालपत्रस्य लेखनोपयोगित्वम्- तालपत्रस्य प्राचीनता-तालपत्रे लेखिताः अत्यन्तप्राचीनग्रन्थाः-प्रसिद्धमातृकाग्रन्थालयेषु विद्यमानाः विशिष्टतालपत्रमातृकाः-प्रसिद्धसंस्कृतकाव्येषु तालपत्रस्योल्लेखः।
2. भूर्जपत्रम्- संविधानम्-प्राचीनता-विशिष्टभूर्जपत्रमातृकाः-प्रसिद्धसंस्कृतकाव्येषु भूर्जपत्रस्य उल्लेखः
3. कागजपत्राणि-कागजपत्रस्य प्राचीनत्वम्, लोहपत्राणि, काष्ठफलकम्, शिलाफलकम् इत्यादीनि।

UNIT-2. मातृकासु- लेखनविधिः लेखकश्च-

1. मातृकाः-तासां स्वरूपम् आकृतिश्च (Form & Size)
2. Pagination-Punctuation-Abbreviation (सङ्केताक्षराणि)- Colophon (पुस्पिका) etc.
3. लेखकः-लेखकस्य लक्षणानि-प्रसिद्धग्रन्थेषु प्रयुक्तानि लेखकलक्षणानि-प्राचीने आधुनिकसंस्कृतसाहित्ये च लेखकस्य उल्लेखः- तद्विषयकप्रमाणानि- लेखकस्य विषये प्रसिद्धाः प्राचीनश्लोकाः-लेखनोपकरणानि।

UNIT-3. लिप्यभ्यासः

लिपीनाम् अभ्यासः-ब्राह्मी, शारदा, प्राचीनदेवनागरीलिपिः, नेवारिलिपिः (ब्राह्मीशारदा-लिप्योः अभ्यासः अनिवार्यः) -ग्रन्थ, नन्दिनागरी, तिगलारी (ग्रन्थ-नन्दिनागरीलिप्योः अभ्यासः अनिवार्यः)

लिप्यन्तरीकरणम्-

लिप्यन्तरीकरणं-(Transliteration) देवनागरीतः रोमन् लिप्यां, रोमन् लिपितः देवनागर्याम्

UNIT-4. ग्रन्थसूची, मातृकागाराणि, राष्ट्रीय पाण्डुलिपि मिशन, पत्रिकाश्च-

1. सूचीनिर्माणेतिहासः, तत्र नानाविदुषां योगदानम्
2. पत्रात्मकसूची Card Catalogue.
3. विवरणात्मकग्रन्थसूची Descriptive Catalogue
4. ग्रन्थसूचीनां सूची Catalogus Catalogorum (CC).
5. नवीनग्रन्थसूचीनां सूची New Catalogus Catalogorum (NCC).
6. विविधमातृकागाराणां ग्रन्थसूचयः मातृकागाराणि च
7. राष्ट्रीय पाण्डुलिपि मिशन, उद्देश्यं कार्यप्रणाली च
8. मातृकासम्बद्धाः (मातृकासङ्ग्रहालयेभ्यः अन्यतश्च प्रकाश्याः) पत्रिकाः

UNIT-5. विशिष्टाः हस्तप्रतिकृतयः तासां परिचयश्च-

1. Bakshali Manuscripts (1881).
2. Bower Manuscripts.
3. Gilgit Manuscripts.
4. Godfrey Manuscripts.
5. Horiuzi Manuscripts.
6. भूर्जहस्तप्रतिः (Birch-Bark Manuscripts.)
7. आदिपर्वण उपलब्धा प्राचीनतमा हस्तप्रतिकृतिः (The oldest extant Manuscript of the Adiparva.)
8. पैप्पलादहस्तप्रतिकृतिः।

UNIT-6. मातृकासङ्ग्रहणं संरक्षणञ्च-

1. मातृकासङ्ग्रहणस्येतिहासः, तत्र विदुषां संस्थानानां च योगदानम्
2. मातृकासंरक्षणम्- संरक्षणस्य आवश्यकता- मातृकाविनाशने कारणानि- वातावरणस्थितिः-परिसरप्रभावः-कृमिकीटादयः-संरक्षणोपायाः- Fumigation- मातृकायाः सुस्थीकरणम्-(Repair of Manuscripts) तैललेपनम्-इत्यादीनि- मातृकासंरक्षणे प्रसिद्धाः प्राचीनश्लोकाः।
3. मातृकासङ्ग्रहणम्- भारते विद्यमानाः प्रसिद्धमातृकाग्रन्थालयाः, विदेशेषु विद्यमानाः मातृकाग्रन्थालयाः-तथा तेषाम् अध्ययनम्।

UNIT-7. समीक्षाग्रन्थसम्पादकानां मातृकासङ्ग्रहीतृणां व्यक्तिवृत्तम्-

1. डा. श्यामा शास्त्री
2. डा. वि. राघवन्
3. मानवल्लि रामकृष्णकवि
4. टि. गणपतिशास्त्री
5. डा. के. कृष्णमूर्तिः
6. डा. के. वि. शर्मा
7. डा. रेवाप्रसाद द्विवेदी
8. प्रो. अफ्रेच्
9. डा. कुञ्जुणि राजा.

UNIT-8. राजस्थानस्य पाण्डुलिपिपरम्परायां विशिष्टस्थानस्य सन्दर्भे अध्ययनम्।

आदर्शग्रन्थसूची

1. ओझा, गोरी शंकर हीराचन्द्र, प्राचीनभारतीय लिपिमाला मुंशीराम मनोहरलाल-1993
2. तिव्कू श्रीनाथ, शारदालिपिदीपिका, नई दिल्ली, 1983
3. पुण्यविजय मुनि, भारतीय जैन श्रमण संस्कृति अने लेखन कला, अहमदाबाद, 1936
4. भट्ट, ल.न., भारतीयग्रन्थसम्पादनशास्त्रप्रवेशिनी, राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपति-2002
5. मूले, गुणाकर, भारतीय लिपियों की कहानी, राजकमल प्रकाशन, नई-दिल्ली, 2004
6. राही, ईश्वरचन्द्र, लेखनकला का इतिहास (2 खण्ड), लखनऊ, 1983
7. शर्मा, रामगोपाल, पाण्डुलिपि सम्पादन कला, प्रभात प्रकाशन, दिल्ली, 1979
8. सत्येन्द्र, पाण्डुलिपि विज्ञान, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर, 1989
9. सरकार, दिनेशचन्द्र, भारतीय पुरालिपि विद्या, दिल्ली-1996
10. Basu, Ratna All Aspects of Manuscriptology The Asiatic Society Kolkata 2005
11. Bharathi H.L.N. An Introduction to indian textual, Criticisim and Modern Book Publishing CIIL. Mysore. 1988.
12. Basham A.L. Wonder That Was India, London 1954.
13. Buhler, G. Indian Palaeography. Munshiram Manohar lal, New Delhi 2004.
14. Martin, H.J. On the Origin of writing. London, 1912
15. Murthy Shivaganesha R.S. Introdouction Manuscriptology, Sharada Publishing House. new delhi. 1996
16. Pandurangi K.T. Wealth of sanskrit Manuscripts in india & abroad. bangalor 1963.
17. Preventive Conservation of Manuscripts, proceedings of a workshop held in septemebr 2004. Govt. Museum, chennai and NMM, New Delhi, 2005.
18. Raghavan V. Manuscripts, Catalogues & editions, Bangalore. 1963
19. Sah, Anupam. Save palm leaf Manuscript Heritage. INTACH. Lucknow. 2001
20. Sastri Shama R. The Origin of Devanagari alphabet, Bharat prakashan Delhi, 1973.
21. Thaker. P. Jayant, Manuscriptology and text Criciticism, Oriental Institute Baroda. 2002.

Latest Bookes-

शोधप्रविधि एवं पाण्डुलिपिविज्ञान, अभिराजराजेन्द्रमिश्र, अक्षयवट्ट प्रकाशन, इलाहाबाद।

साहित्यानुसन्धानावबोधप्रविधिः, प्रो. रहसबिहारी द्विवेदी।

पत्रिका

1. कृतिरक्षण, राष्ट्रीय पाण्डुलिपि मिशन, नई-दिल्ली (त्रैमासिक पत्रिका)

